No. 1 8e JAARGANG JANUARI 1931

MAANDBLAD VOOR ACCOUNTANCY EN BEDRIJFSHUISHOUDKUNDE

ONDER REDACTIE VAN: R. A. DIJKER, G. P. J. HOGEWEG, PROF. TH. LIMPERG JR, A. NIERHOFF EN H. R. REDER.

RUBRIEK REDACTEUREN: EXAMEN-VRAAGSTUKKEN: Drs. ABR. MEY EN Drs. J. PAARDEKOOPER — LITERATUUR: M. M. DEEN Jr. EN Drs. A. ROBLES BESLECHTE GESCHILLEN: Mr. P. J. DE KANTER — UIT DE FINANCIEELE HUISHOUDING DER OVERHEID: J. H. TEXTOR — UIT HET BUITENLAND: W. BEIJDERWELLEN, J. E. ERDMAN, C. A. HUYSMAN EN A. M. VAN RIETSCHOTEN — EFFICIËNTIE: C. A. BLAZER EN L. POLAK — REPERTORIUM VAN TIJDSCHRIFT-LITERATUUR: Mej. Dr. R. PHILIPS, Drs. G. L. GROENEVELD J. P. DE HAAN EN J. C. SPANGENBERG —

MEDEWERKERS: PROF. Mr. Dr. H. W. C. BORDEWIJK, J. P. CROIN, Mr. P. J. DAM, E. VAN DIEN, W. H. ELLES, G. W. FRESE, PROF. Dr. Ir. — J. GOUDRIAAN Jr., S. KONIJN, JAMES POLAK, PROF. Dr. N. J. POLAK, J. E. SPINOSA CATTELA, Dr. A. STERNHEIM —

SECRETARIS DER REDACTIE - C. VERWEY
TESSELSCHADESTR. 15 - AMSTERDAM, TEL. 82444

UITGEVER: J. MUUSSES — PURMEREND
TELEFOON 77 — GIRO No. 15062

DE COPIE VAN INGEZONDEN BIJDRAGEN WORDT NIET TERUGGEGEVEN. - NADRUK IS GEOORLOOFD, ZOO DE BRON WORDT GENOEMD. - BOEKEN TER RECENSIE EN ALLE ANDERE STUKKEN VOOR DE REDACTIE ZENDE MEN AAN DEN SECRETARIS. —

VERSCHIJNT MAANDELIJKS, BEHALVE IN DE MAAND AUGUSTUS. ABONNEMENT PER JAAR F 10.—, FRANCO PER POST F 10.24, BUITENLAND F 10.60. MEN ABONNEERT ZICH VOOR DEN GEHEELEN JAARGANG —

INHOUD

Van de Redactietafel	Blz.	1
Eenige critische beschouwinugen over de leer der organische winstcalculatie door Drs. Abr. Mey	„	1
Rekwest aan zijne Excellentie den Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid, 's-Gravenhage inzake het verslag der Commissie tot regeling van het Accountantswezen	„	6
Lastige gevallen	„	8
De waarde eener accountantsverklaring door R. A. Dijker	„	8
Efficiëntie Red.: C. A. Blazer en L. Polak Prijsvraag Ned. Inst. v. Efficiency inzake de Rendabiliteit van mechanische hulpmiddelen in de administratie — Efficiëntie en vrije tijd	„	9
Boekbeoordeeling De balans en de belastingen naar inkomen en vermogen van B. Schendstok, door A. Nierhoff	„	9
Repertorium van tijdschrift-literatuur op het gebied van Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde	„	10
Boeken-Repertorium	„	15
Vragenbus	„	16
Nederlandsche Handels-Hoogeschool	„	16
Mededeelingen waarvan plaatsing werd verzocht	„	16
Ontvangen boekwerken	„	16

VAN DE REDACTIETAFEL

Wij spreken er ons leedwezen over uit dat het Januari-nummer verlaat verschijnt. De omstandigheden zijn ook thans weer sterker gebleken dan onze goede voornemens.

Het is ons aangenaam te kunnen mededeelen, dat, dank zij de vriendelijke bereidwilligheid van den heer Drs. *G. L. Groeneveld,* de stof der „Nieuwe Boeken", die wij, met nooit falende trouw. maandelijks van een der medewerkers ontvangen, voortaan, te beginnen met dit nummer, den lezers wordt aangeboden, gesystematiseerd naar hetzelfde systeem, dat voor het Repertorium geldt. Wij mogen daaraan toevoegen, dat de uitgever zich heeft bereid verklaard, om aan hen, die op de afzonderlijke uitgave van het Repertorium geabonneerd zijn, voortaan zonder verhooging van kosten, tevens een afzonderlijken afdruk van het boekenrepertorium te zenden, indien zij hem daartoe hun verlangen te kennen geven.

Wij zeggen èn den heer *Groeneveld* èn den heer *Muusses* voor hun medewerking hierbij ten zeerste dank.

Wij vestigen de aandacht der lezers op de prijsvraag voorkomende op bladz. 9.

Tenslotte wijzen wij erop, dat in dit nummer bij het Repertorium der tijdschriftartikelen de lijst der geraadpleegde tijdschriften en de gevolgde ssytematiek ten dienst der lezers weder werden afgedrukt.

EENIGE CRITISCHE BESCHOUWINGEN OVER DE LEER DER ORGANISCHE WINSTCALCULATIE

Inleiding

Wanneer men in het huidige oogenblik onder collega's den term „organische balans of organische winstrekening" gebruikt, dan hoort men veelal de critiek, dat deze methode van winstbepaling zichzelf overleefd heeft, nu de dagen der inflatie al weer lang achter ons liggen. Door *Schmidt* en diens volgelingen wordt dit ten sterkste ontkend; zij meenen. dat, waar het geld voortdurend in waarde verandert, de redenen om een organische winstrekening te gebruiken steeds aanwezig zijn. Tijdens de inflatie mogen die schommelingen meer marquant en omvangrijker geweest zijn, daarin is alleen een quantitatief verschil, dat de noodzaak tot zoodanige rekening scherper doet uitkomen, maar waaruit zeker nooit geconcludeerd mag worden, dat in z.g. „normale tijden" met kleinere schommelingen van prijsniveau, de theorie niet toepasselijk zou zijn. Zelfs gaat *Schmidt* zoover, dat hij de conjunctuur heeft getypeerd als gevolgverschijnsel van een verkeerde methode van calculeeren en winstbepaling. „Die Industrielle Konjunktur — ein Rechenfehler!"

Hoewel ik er verre van ben om een dergelijke leuze te gaan aanheffen en hoewel ik volkomen overtuigd ben, dat zulk een conjunctuurtheorie het conjunctuurverschijnsel in zijn gecompliceerdheid en in zijn noodzakelijk verband tot de maatschappij-structuur niet voldoende heeft bestudeerd, meen ik toch, dat er in deze beschouwing eenige kern-waarheden liggen, die niet zonder meer ter zijde gesteld mogen worden; althans aan calculatie op basis van vervangingswaarde een groote beteekenis

moet worden toegekend ter bepaling van juiste kostprijzen en juiste resultaten en dat in die juistere calculatie een factor ligt, die voor de conjunctuurpolitiek in de bedrijfshuishouding van groot belang is.

Wanneer ik mij dus opmaak, om in het krijt te treden voor calculatie op basis van vervangingswaarde, meen ik wel te moeten stellen, dat ik daarmede niet de beschouwingswijze van *Schmidt* als grondslag heb aangenomen, omdat in die beschouwingen te veel, voor mij, onaanvaardbare momenten zijn.

Ik zou haast zeggen, dat de praktijk behoefte heeft aan een waarde-theorie der dynamica (niet in den zin van *Schmalenbach),* terwijl de Reproduktionswert-theorie van *Schmidt* in wezen een statische theorie is, een gecamoufleerde theorie de l'harmonie économique; *Bastiat* in modern costuum en zonder besteedsterparapluie.

De waardeleer, die voor den bedrijfshuishoudkundige in de praktijk der bedrijfsvoering, een bruikbaar richtsnoer geeft moet aanpassen bij alle waardeveranderingen in het ruilverkeer, en kostprijsberekening moet, op elk moment, op alle veranderingen van waarde der samenstellende kostenfactoren zijn gebaseerd.

De waardeleer, die zoodanig gefundeerd is, stelt inderdaad in staat om de bedrijfsresultaten vast te stellen, afgescheiden van de vermeerderingen in de vermogensgrootte, die geen vermeerdering van welvaart, geen inkomen zijn, maar slechts bloote rekenkundige vermeerderingen. Daardoor calculeert ze dus, in de hausse de z.g. „conjunctuurwinst'' niet als bedrijfsresultaat, hetgeen juist is, omdat die z.g. winst, noch winst, noch inkomen genoemd mag worden. Het is alleen maar een rekenkundige vermeerdering van de grootte van het vermogen opgesloten in quantitatief-gelijkgebleven kapitaalgoederen, ontstaan door verandering van prijzen ter koopmarkt. Die („fictieve'') vermogensvermeerdering gaat straks automatisch te niet, bij een terugloop van prijzen. Men heeft dus weer een geringere vermogensgrootte bij dezelfde stoffelijke welvaart. Maar die vermogensteruggang is al evenmin verlies, het is alleen maar de correctie van de vermeerdering in de hausse. De bedrijfsman, die dat doorziet en overeenkomstig calculeert behoeft, (andere oorzaken die bewust worden gezocht en aanvaard daargelaten) geen conjunctuurverlies te lijden. Hij, die in de hausse echter de te hooge calculatie als winst gerekend en uitgekeerd heeft, zal straks niet alleen een verlies constateeren, maar ook met zijn financiering te kort schieten. Hij zal dus de schaarschte ter kapitaalmarkt vergrooten door zijn behoefte aan nieuw vermogen, welke vraag zeer dringend zal zijn of hij zal den normalen omloop van zijn vlottend vermogen zien stremmen en dus het bevriezen van het crediet (typisch crisis-symptoon) bevorderen.

Bovendien de onderneming, die te hooge winsten uitkeert, te groote dividenden declareert, vergroot de miscalculatie in de waardeering van haar aandeelen op de fondsenmarkt, versterkt dus de speculatie in niet onbelangrijke mate. De onderneming, die als gevolg van te hooge winstcalculatie in hausse, thans ook de verliezen te hoog calculeert, influenceert alweer den beurskoers, waarmede dus in te sterke mate tot „spuien'' van fondsen geprikkeld en zelfs tot baisse-speculaties gestimuleerd wordt.

Denkt men nu nog aan de gevolgen van het te kort aan vlottende middelen tegenover crediteuren en tegenover de bank, (die bovendien nog het crediet in zulke tijden beperkt), dan ziet men ook hier, dat de gebruikelijke winstcalculatie zeer misfortuinlijke gevolgen hebben kan, die zeer nauw met het conjunctuurverschijnsel verbonden zijn.

De opmerking, dat de organische winstcalculatie verouderd zou zijn is dan ook in flagranten strijd met de werkelijkheid, eerder geloof ik, dat deze theorie, mits in hare voordracht niet gekneld in een statisch systeem, een groote toekomst zal hebben in de conjunctuurpolitiek der bedrijfshuishouding. Wanneer men deze rekenwijze gecombineerd ziet met de andere mogelijkheden der „innerbetriebliche Konjunkturpolitik'' n.l. conjunctuurstudie (marktanalyse) en budgetcontrôle, dan zal ten eerste de toepassende bedrijfshuishouding daarbij baat vinden, maar ten andere, bij veralgemeende toepassing, ook de golfbeweging der conjunctuur vervlakt worden. Op den jongsten Accountantsdag heb ik daar eveneens op gewezen in het debat met Prof. *Verrijn Stuart.* De vervangingswaardeleer, van welke ik die taak verwacht, is echter niet die, zooals Prof. *Schmidt* ze gesteld heeft, maar die, welke door Prof. *Limperg* wordt gedoceerd.

Bij verwantschap op vele punten blijft de laatste dichter bij de werkelijkheid der verschijnselen.

De beide theoriën met elkander te vergelijken, in elkander uitgedrukt te schetsen tegen den achtergrond van de conjunctuurverschijnselen, is de bedoeling van dit opstel.

Schmidt's theorie in hoofdlijnen.

Die organische Bilanz ist eine rein wirtschaftliche Bilanz die ihre Maszstäbe ausschlieszlich unter wirtschaftliche Gesichtspunkten zu gewinnen sucht. Die Grundsätze dieser Bilanzauffassung werden aus der Marktwirtschaft abgeleitet, in der die Unternehmung deren Gesicht die Bilanz verkörpert, als Einzelzelle lebt. *„Aus diesen Gründen ist auch die Bezeichnung „organisch'' gewählt, weil die organische Verknüpfung mit der Marktwirtschaft ihr unlösbares Verbundensein auf leben und Sterben den Zwang schafft nicht nur die Lebensbedingungen des Organismus Einzelzelle (Unternehmung) sondern auch die Lebensbedingungen der Gesamtwirtschaft zu erforschen um aus ihnen die wichtigsten Richtlinien für die Bilanzierung zu erforschen''.*

Schmidt stelt de plaats van de onderneming (ik zou hier het meer algemeene woord bedrijfshuishouding verkiezen) tusschen Beschaffungsmarkt und Absatzmarkt. Die onderneming ziet hij dan „dauernd von Geld einerseits und Güter und Dienstleistungen anderseits durchströmt'', zoodat een voortdurende kringloop van geld en goederen ontstaat. Geld wordt omgezet in grondstoffen en arbeid en die weer in product, en product in geld. Eene variatie op de bekende formule van Marx: Geld-Ware-Geld u. s. w.

Een korte samenvatting van de hoofdmomenten uit de *Schmidtsche* theorie zou ik als volgt willen geven:

De theorie ontstond in den Duitschen inflatietijd, uit de waarnemingen, die *Schmidt* in dien tijd in de bedrijfshuishoudingen deed, en in den strijd, die in dien tijd met den fiscus gestreden is, over de erkenning van de waardebepaling in het fiscaalrecht. De daar waargenomen beweging van het prijsniveau herhaalt zich echter met mindere sterkte in de schommelingen van de conjunctuur. In beide gevallen een veranderen van de koopkracht van het geld of zooals men zegt in de waarde van het geld. Het eene geval door staatsmaatregelen, het andere geval door contractie en expansie van de girale geldschepping in de credietverleening. De onderneming, die in de inflatie niet ten onder wilde gaan, moest met die geldswaardeverandering rekenen en dus aansluiten aan de bewegingen van het prijsniveau. Hoe kon dat? Door den kostprijs van het product te calculeeren naar de kosten, op den omzetdag noodig om het product te vervangen. Door die calculatie van voortbrengingskosten op den omzetdag (Reproduktionswert of Wiederbeschaffungswert) sluit men aan bij de marktverhoudingen van het moment, en vindt dus de voorwaarden om het afgezette product resp. de daarin aangewende productiemiddelen te vervangen. Men is dus verzekerd zijn plaats in het ondernemingencomplex (uitdrukking van *v. Overveen)* te behouden. In de beschouwing loopen prijs van koop- en verkoopmarkt, algemeen en individueel prijsniveau, dooreen, maar daarover later. Indien de omvang

van de vraag is afgenomen, dan zal de calculatie naar Tageswiederbeschaffungswert slechts in staat stellen een zoodanig verminderde productenhoeveelheid te reproduceeren als met de verminderde vraag overeenkomt, dan moeten de ondernemers dus de *vrijgekomen kapitalen richten naar andere productietakken*. Blijkbaar wordt hier aangesloten aan de loi des débouchés van Say en dus alleen op een partieele hoogconjunctuur gezien.

Schmidt sluit voorts in zijn denken aan bij de opvatting, dat de verruiming der credietverleening zooal niet de eenige oorzaak is, dan toch de voorwaarde is, waaronder conjunctuurschommeling mogelijk is, gaat echter niet naar prijsstabilisatie middels bankpolitiek, maar acht, dat de ondernemers, door naar vervangingswaarde te calculeeren, den invloed van de conjunctuurmatige prijsniveaubeweging kunnen elimineeren. Zoo acht hij de conjunctuursoorzaak in het tot dusver onbekend zijn van deze „Rechenfehler''. Een andere consequentie, die hij ziet is, dat wanneer de ondernemers met vervangingswaarde calculeerende dus aansluiten bij de verhouding van vraag en aanbod van elk moment, en naar de daaruit volgende aanwijzingen umdisponieren, de productie op elk moment wordt aangepast aan de vraag en dus een Gleichlauf von Produktion en Konsumption verkregen wordt.

Limperg's theorie in hoofdtrekken.

Waar deze theorie in geschrifte nog niet is uitgekomen, zooals met die van *Schmidt* wel het geval is, moet ik de schets nauwkeuriger maken en dus een grooter plaats aan deze theorie inruimen.

Limperg baseert eveneens zijn waardetheorie op de plaats die de bedrijfshuishouding in de sociale organisatie der voortbrenging inneemt. Hij gaat daartoe terug op de wet van de arbeidsverdeeling, die de maatschappelijke verdeeling der productie beheerscht, als gevolg van verschil in natuurlijke gesteldheid der productiegebieden, van de verschillen in aanleg en geschiktheid der menschen en last not least van de vergrooting en perfectioneering daarvan door verbijzondering op de taak, waarvoor de grootste aanleg bestaat, voor scholing tot die taak, training en ervaring door de taakverrichting. Maar tevens stelt hij dan als tegenstuk tot die wet der arbeidsverdeeling, de wet der continuiteit. Zonder continuiteit in de verdeeling van de voortbrenging zijn alle offers van scholing tevergeefs gebracht en wordt alle effect van ervaring waardeloos. Indien dus de voortschrijding van de techniek, en de verandering van de gebruiksgewoonte of de uitbreiding van de bevolking nopen tot een hergroepeering, zal het voordeel uit die hergroepeering verminderd moeten worden met het nadeel dat de veranderde organisatie brengt door verlies aan continuiteit. (verlies aan verworven kennis, aan verkregen scholing etc.)

Dit spreekt te sterker wanneer we zien naar de huidige verdeeling der maatschappelijke productie over de verschillende bedrijfskolommen en bedrijfstakken, waarin de tot die bedrijfstakken behoorende productiehuishoudingen zijn toegerust met kostbare, duurzame productiemiddelen, niet alleen van steen en staal, maar ook van kennis en ervaring bij hoogere en lagere leiders. Die productiemiddelen zijn op een bepaalden afzet van een bepaald product ingericht, zelfs vaak aangepast bij de speciale omstandigheden der enkele bedrijfshuishouding. En terugblijven van de vraag beneden de verwachting, waarop de bouw van het productiemiddel geprojecteerd is, geeft groot verlies omdat de continuiteit te loor gaat. Het productiemiddel uit staal of steen laat zich geheel niet, dat van kennis en ervaring slechts met enorme offers en overeenkomstige risico's omstellen tot een andere productie. Daarin hebben dus de schommelingen in de koopkracht, die, in de golfbeweging der conjunctuur, den omvang van de vraag doen veranderen, groote beteekenis, naast de vroeger genoemde verandering van techniek en van gebruiksgewoonte.

Elke soort van productie is nu te zien als een continueele stroom vloeiende van oerproducent naar finaalconsument, waarbij echter het, tot verbruikbaarheid te bewerken, oerproduct allerlei opvolgende bewerkingen en verplaatsingen ondergaat.

Dat bewerken en verplaatsen doen de bedrijfshuishoudingen en elke goederenstroom wordt (als we ons dit in grafische voorstelling denken) geleid door een kolom van bedrijven die voor de opéénvolgende étappen laagsgewijze verdeeld is in bedrijfstakken. Die opeenvolgende bedrijfstakken geven aan elkander de te bewerken stof door, tot uiteindelijk na de laatste bewerking of verplaatsing het finaalproduct aan den consument wordt aangeboden. Dat doorgeven (of aanbieden ten gebruike) gaat in onze maatschappij door middel van de markten (in den zin waarin de economie dat woord gebruikt) en zoo is dus elke bedrijfshuishouding gesitueerd tusschen koop- en verkoopmarkt.

Welke consequentie heeft nu deze plaatsing van het bedrijf in de organisatie der productie ten aanzien van de waardeleer.

Ze leert, dat de goederen, waarmede de bedrijven te doen hebben, behooren tot een geregelden stroom van productie, het gaat dus om vervangbare goederen. Reeds uit dien hoofde wordt het begrip vervangingswaarde gesuggereerd. Daarmede echter zou het waardebegrip nog niet voldoende omschreven zijn, omdat de verhouding van den omvang der productie eenerzijds en den omvang der koopkrachtige vraag naar dat product anderzijds niet constant is en dus niet zonder meer het beeld der statische economie kan gelden, dat de waarde steeds door het offer der vervanging kan worden gemeten.

Als algemeene basis voor waarde geldt de beteekenis, die de goederen hebben voor de behoeftebevrediging. Deze definitie is echter bizonder ingesteld op den consument. In de bedrijfshuishouding hebben we noodig de waarde, die de producent aan de goederen toekent en die houdt verband met het algemeene doel van de producenten, het streven naar een inkomen afhankelijk van de uitkomsten van het productieproces. Men kan dus zeggen, dat de waarde in de onderneming wordt bepaald door de beteekenis, die goederen (productiemiddelen zoowel als producten) hebben voor het inkomensstreven van de onderneming.

De beteekenis, die een goed heeft, voor het inkomensstreven der onderneming wordt nu, gezien de maatschappelijke plaatsing en de regelmatigheid van den goederenstroom bepaald door het offer ter koopmarkt te brengen voor het nieuw verwerven na aanwending. (in het voorbijgaan zij opgemerkt, dat die aanwending geen verlies in dat inkomensstreven beteekent, maar een noodzakelijkheid ter bereiking van het beoogde doel is). De grootte van het offer wordt dus bepaald door wat op het moment van aanwenden of verkoopen, resp. het moment van waardeeren, ter koopmarkt voor de vervanging moet worden betaald. We vinden dus de vervangingswaarde als waardeeringsmaatstaf. Die vervangingswaarde zou slechts dán het uitsluitend waardeeringsmiddel zijn, indien de verhouding van koopkrachtige vraag tot aanbod resp. tot beschikbaarheid van duurzame productiemiddelen door den tijd heen onveranderd zou blijven; dus onder volkomen werking der continuiteit, welke echter niet bestaat. Een koopman zal, indien op zijn verkoopmarkt niet zoodanige koopkracht op de daar aangeboden goederen geconcentreerd wordt, dat hij minstens de vervangingswaarde der goederen kan maken, genoodzaakt zijn de goederen af te geven tot wat de vraag hem zal beschikbaar stellen (althans als hij toch afzet). Hij zal dan dus niet naar de vervangingswaarde, maar naar die opbrengstwaarde waardeeren. Deze toch geeft dán zijn welvaartsafhankelijkheid aan. *Limperg* heeft dus twee gecoördineerde waardemaatstaven, overeenkomstig de oriënteering naar koop- en verkoopmarkt n.l. opbrengstwaarde en vervangingswaarde, van welke twee de laagste de welvaartsafhankelijkheid aangeeft.

De vervangingswaarde geldt dus alleen dan als waardemeter, wanneer de waardeeringen der koopers zoodanig liggen dat de opbrengst minstens aan de vervangingswaarde gelijk is. De hoogere opbrengst drukt dan de waarde niet uit, omdat het afstaan van het goed geen grooter offer eischt, dan door de vervangingswaarde bepaald is. Dit is het normale geval.

Omgekeerd kan — onder bepaalde omstandigheden — de vervangingswaarde zoo die hooger is dan de opbrengst de waarde niet registreeren, omdat het offer bij afstaan of verlies slechts de geringere opbrengst is. Het kleinste der twee grootheden drukt de welvaartsafhankelijkheid uit. Dit is het geval, waarin de productie in haren vollen omvang niet zal worden voortgezet, maar de stroom der goederen, wegens afneming van koopkrachtige vraag moet worden ingekrompen; het vervangingsbegrip treedt daarmede dan ook op den achtergrond.

Ik moge er op wijzen, dat hier eenig verband ligt met den waardeeringsregel der praktijk: kostprijs (vervangingswaarde) of marktprijs (opbrengstwaarde van de verkoopmarkt), waarvan de laagste als waarde wordt aangenomen. De begrippen kostprijs en marktprijs zijn in de practijk echter wat vaag en onscherp bepaald.

Bij producten in de nijverheidsondernemingen wordt de vervangingswaarde bepaald door den kostprijs, echter niet naar den kostprijs, in den historischen zin van, voor de productie gedane, uitgaven. (zooals veelal in de literatuur wordt behandeld) Tusschen de uitgaven indertijd gedaan voor de verwerving van de productiemiddelen en den prijs waartegen het product zal verkocht worden bestaat geen verband. Die waarde kwam overeen met de uitgaven op het verwervingsmoment, op een volgend oogenblik is deze van geen beteekenis voor de waarde. De voor de productie aangewende quantiteiten kunnen worden gemeten en moeten vervolgens worden gewaardeerd, naar de waarde, die zij hebben op het moment van aanwending.

Bij het meten dier verbruikte quantiteiten zal men voorts buiten rekening moeten laten de verbruikte hoeveelheden, die om een of andere reden niet geacht kunnen worden waarde aan het product toe te voegen. Men komt dùs op een kostprijs, die de waarde meet, die aangeeft de beteekenis, die product en halfproduct hebben op het *huidige moment* voor het welvaartsstreven van de bedrijfshuishouding. Taalkundig is hierin het woord kostprijs volkomen juist. De uitgaafprijs is taalkundig de prijs, die aangeeft wat het goed *gekost* heeft. Om echter misverstand te voorkomen kan men spreken van Economischen tegenover Historischen kostprijs.

Als tweede maatstaf voor de waarde geldt de opbrengstwaarde, dus waardeering, met oriënteering naar de verkoopmarkt.

Bij producten zijn vervangingswaarde, zoowel als opbrengstwaarde gemakkelijk vatbare begrippen. Bij productiemiddelen, die tot éénmalige aanwending dienen, zooals grondstoffen, is vervangingswaarde een eenvoudig begrip, maar wordt opbrengstwaarde moeilijker te bepalen. (immers, wanneer meerdere productiemiddelen, ineens verbruikbare en duurzame gecombineerd worden, welk van die zal het verlies dragen). Bij duurzame productiemiddelen is de opbrengstwaarde dus even lastig te bepalen, maar wordt ook de vervangingswaarde een moeilijk begrip.

Hierin toch gelden waardeveranderingen die van een korteren en die van een langeren duur zijn. De waardeveranderingen van korteren duur, door schommeling van vraag en aanbod stelle men voor de vervangingswaarde als van weinig beteekenis.

De waardeveranderingen naar den langen duur zijn uiteraard van meer beteekenis. Zij worden bepaald, doordien voortschrijding van de techniek maakt, dat de eenheid van bewerking- of krachtsprestatie goedkooper (waarschijnlijk echter in een kostbaarder productiemiddel van meer dan evenredig grooter capaciteit) kan worden verworven en nu de concurrentie noodzaakt tot invoering van dat goedkooper werkende productiemiddel, ook al is voor de bedrijfshuishouding daaraan nog een verlies verbonden, door werking van de continuiteit. Zoo komt men tot een economischen gebruiksduur naast een technischen. De laatste is te benutten bij werktuigen, wier gebruiksduur door de gebruiksslijtage bepaald wordt, de eerste wanneer de gebruiksduur wordt verkort door voortgaande techniek of gebruiksverandering. We zien een productiemiddel in dit verband als een fonds van prestatieeenheden, „fonds van werkeenheden in het werktuig opgesloten'' zegt *Limperg*. En de kosten, resp. de waarde, van een werkeenheid worden gevonden uit het quotient van jaarlijksche kosten van afschrijving, rente en gemiddeld onderhoud en van de beschikbare capaciteit. Dat is de vervangingswaarde van de werkeenheid d.w.z. de zoodanig berekende waarde, dat de noodzakelijke vervanging mogelijk geworden is, indien het werktuig overeenkomstig de quantitatieve projectie van het gebruik benut wordt.

De opbrengstwaarde van productiemiddelen moet uit de opbrengst van het product worden afgeleid. Op welk van de vele productiemiddelen moet het overschot of het te kort, het verschil met de vervangingswaarde worden toegerekend? Voor een overschot boven de vervangingswaarde zou dat niet te zeggen zijn, in de gestelde theorie behoeft dat echter niet. Geldt echter een verlies, dan staat het anders. Dan behoeft de theorie een bepaling van de opbrengstwaarde, maar dan is die ook te vinden. Daar worden immers de doorgaande kosten der duurzame productiemiddelen blijvende verliezen, ook al zet men de voortbrenging stop. Men werkt dus door, zoolang voor die kosten nog eenige vergoeding gevonden wordt. De productiefactoren, die bij stopzetten niet meer voorkomen, hebben als waarde hunne vervangingswaarde, de productiefactoren met doorgaande kosten ontleenen hunne waarde aan het overblijvende deel der opbrengst. Soms vindt men daarin grondslag voor herziening van de boekwaarde.

Ik heb hierin vele problemen onaangeroerd gelaten, maar meen aan de schets voldoende perspectief gegeven te hebben om het beeld te doen spreken.

Deze waardebepaling geldt nu voor elk moment in de bedrijfshuishouding, zoowel bij de calculatie als bij de balansopmaking. De balansopmaking kent geen speciale waardeering, bovendien de ideale boekhouding, de permanence de l'inventaire behoeft geen balanswaardeering, behoudens ter correctie voor goederen die qualitatieve vermindering hebben ondergaan.

De waardeering naar vervangingswaarde brengt voorts met zich dat men slechts inkomen ziet ontstaan bij opbrengst boven de vervangingswaarde uit. Die winst kan ook zonder gevaar voor de stabiliteit van het bedrijf uit het omloopproces van goederen en geld worden afgezonderd.

Indien dus de vervangingswaarde of een bedrag daar bovenuit kan worden ontvangen als opbrengst van het product, vindt men de voorwaarden voor financiering der vervangende verwerving. De techniek der verwerving brengt echter mede, dat ze meer schoksgewijze, bij duurzame productiemiddelen zelfs met groote intervallen gaat, terwijl de opbrengsten meer gelijkmatig binnendruppelen. Hierin dus een fluctuatie van langer of korter duur in de beschikbare middelen. Kassaldo-toename of bij langer duur belegging. Bij een groot bedrijf, dat een groote diversiteit van grondstoffen heeft en dus een diversiteit van aankoopmomenten treedt t.a.v. den invloed op het kassaldo een nivelleeringstendenz op. Evenzoo wanneer een groot aantal werktuigen met een diversiteit van gebruiksduren wordt aangewend t.a.v. de tijdelijke beschikbaarheid voor belegging van door afschrijving vrijgekomen gelden. Het gevaar voor irrationeele expansie uit dien hoofde is dan geringer, met het gevaar voor expansie uit de voor vervanging benoodigde middelen en als gevolg uitbreiding van het productieapparaat zonder emplooi. Dit is echter een financierings- en geen waardeeringsquestie.

Tot zoover wat ik, in eigen toonzetting dan, van de theorie *Limperg* wenschte mede te deelen. Dus eveneens een *Organische resultatenbepaling* en diensvolgens ook een *Organische Balans*.

Men vergelijke s.v.p. ook het verslag door den Heer*Königs* betreffende mijn lezing over Economischen Kostprijs voor de Groep van bedrijfsambtenaren van de Vereeniging van Gemeente-Ambtenaren in „De Gemeente-Financiën" December 1927.

De vergelijking der grondslagen.

Bij *Limperg* hebben we een theorie, die „einheitlich" gevormd is. Het is een waardeleer d.w.z. ze bedoelt niet anders dan het meten van de economische grootte — de waarde of anders gezegd de kosten — van de offers, die naar de technisch benoodigde hoeveelheden, in de productie gebracht worden. Of het meten van de waarde van het goed, dat men bij verkoop afstaat en dat men dus stelt tegenover de ontvangen contraprestatie om te weten wat het economisch resultaat is, óf van de bepaling van de waarde, met het doel te weten hoe groot de vermogensstand op een bepaald moment is. Het waardebegrip is bij al die gevallen gelijk, de doelstelling van waardeering steeds dezelfde n.l. om opbrengst en kosten tegenover elkander te kunnen stellen. De waardegrootte schommelt uitteraard met de veranderingen van marktprijzen, dus met de verschijnselen der conjunctuur, waarmede de betreffende bedrijfhuishouding te doen heeft. Elke waardeverandering wordt in beschouwing genomen, die der duurzame productiemiddelen zoowel als die der goederen van het vlottend kapitaal. En bij die eerstgenoemde groep komt nu — in tijd van depressie — het belangrijke element van de lagere opbrengst-waarde van de werkeenheden der duurzame productiemiddelen. De werkeenheden, waarover de afzetbehoefte niet zal beschikken zijn „economische vrije goederen", daarin ligt de basis voor een differentieele kostenbeschouwing en voor de daarbij passende prijspolitiek.

Vragen we ons nu af òf de technisch-gelijke werkeenheid in hausse en depressie gelijke waarde heeft. De koopkracht, die zich naar het product uitstrekt is in de hoogeconjunctuur grooter, de opbrengstwaarde ligt dus hooger. Ligt nu ook de kostprijs hooger in de hoogeconjunctuur? Allereerst moet opgemerkt, dat de omvang van de vraag in hoogeconjunctuur grooter is en dat dus — wil men voldoende afzetten — het productieapparaat op dien vraagomvang moet zijn ingesteld. Men neemt daarmede echter tevens den last van een te overvloedige capaciteit in de depressie. De in de depressie vervallende werkeenheden zijn dus geen kostenfactoren van de productie in de depressie, maar, in tijd verschoven, kostenfactoren van de productie in de hoogeconjunctuur. Of m.a.w. de vervangingswaarde der werkeenheden in hoogeconjunctuur is evenredig hooger, die in diepconjunctuur evenredig lager.

Daaruit volgt, dat de afschrijvingsbepaling zoo gemaakt moet worden, dat in de jaren der welvaart méér afgeschreven wordt dan in de jaren der depressie, overeenkomstig het verschil in de waarde van de werkeenheid. Streng theoretisch zou men — om tevens de verbondenheid der kosten van rente en afschrijving uit te drukken — een annuiteitensysteem moeten toepassen, waarbij men de termen verzwaarde met coëfficienten, uitdrukkende het geschatte verloop van de waarden der werkeenheden in hausse en baisse; practisch zal men, met boekwaardeafschrijving — de rente daarbij toch beschouwende als kosten met die der aanwending verbonden — vaak tot een bevredigend resultaat kunnen geraken. Dit neemt niet weg, dat ik de theoretisch juiste methode de voorkeur zal geven, wanneer ze niet te omslachtig wordt.

In de leer van Prof. *Schmidt* wordt de vervangingswaarde niet gesteld als doel, maar als het middel om een bepaald effect te bereiken n.l. om de onderneming haar plaats in het „ondernemingencomplex" (term van *v. Overeem*) te doen behouden, of als *Schmidt* zegt haar „die Relative Stellung in der Gesammtwirtschaft" te doen behouden. Die relatieve „Stellungserhaltung" wordt bovendien niet verkregen door de vervangingswaarde-calculatie zelve, maar door het effect, dat deze, naar *Schmidt* meent, op de financiering zal hebben n.l. het secureeren van de middelen om den kringloop van goederen en geld in stand te houden. Het is dus een financieringstheorie en geen waardetheorie. Wanneer men de „Werterhaltung" als doel der waardeering stelt, dan ligt daarin, dat men het bereiken van het doel mogelijk acht, het middel vervuld zijnde. Dus, *dank* zij het calculeeren met vervangingswaarde wordt de „Erhaltung" bereikt. Dat nu is niet juist. Toegegeven is, dat het behoud der relatieve plaats niet mogelijk is, wanneer men de prijsstelling niet baseert op huidige marktverhoudingen d.i. op vervangingswaarde en tevens daarop de winstbepaling grondt. Maar om bij de juistere calculatie de relatieve plaats te behouden zal men op de afzetmarkt toch een opbrengst moeten maken, die minstens aan den economischen kostprijs gelijk is. Zijn de marktverhoudingen op de afzetmarkt niet zoodanig, dan kan de beste calculatie daarin geen verbetering brengen en verkrijgt men de Werterhaltung niet. Men vergete daarbij niet, dat een differentieele calculatie wel een grondslag voor prijsstelling geeft, maar dat zulk een calculatie niet alle kosten dekt en dat een onderneming die met differentieele calculaties hare volle productie kan afzetten, toch tevens bewerkt, dat hare relatieve „Stellungerhaltung" niet bereikt wordt.

Schmidt negeert het begrip „opbrengstwaarde", dat *Limperg* als één der leden van zijn gecoördineerde waardebegrippen hanteert. Hij moet dat doen, omdat, zoodra hij dat zou aanvaard hebben, de Weterhaltung niet de vaste mogelijkheid is, zooals hij die stelt. Zoodra men andere oorzaken, dan een verkeerd calculatieprincipe, als conjunctuur-veroorzakend stelt, kàn men niet komen tot de oplossing, dat de industrieele conjunctuur het gevolg van een rekenfout is en dus ook niet, dat de socialisten zoo dom geweest zijn om zich door een rekenfout te laten verleiden tot critiek op de maatschappelijke organisatie.

Met het apriorisme, dat de Werterhaltung verkregen moet worden, komt in de theorie de noodzaak, om nu alle dynamische factoren voor te stellen als betrekkelijk onbelangrijke storingen, waardoor de goedgeleide onderneming niet gehinderd wordt en om de verschijnselen van de actueele verdringing van ondernemingen te verklaren uit verouderdheid van hare inrichting of onvoldoend beheer. Te stellen, dat alle afwijkingen van den statischen harmonie-toestand opgeheven kunnen worden door een tegengestelde werking op te roepen. Daarmede echter heeft men de dynamiek gestabiliseerd en is dus als grondslag voor de theorie aangenomen, niet de dynamische werkelijkheid, maar een statischen toestand met eenige volkomen harmonieuze bewegingen, zoodat het evenwicht niet gestoord is.

Schmidt zegt, dat indien men calculeert naar reproductiekosten, naar den „Wiederbeschaffungswert" op den omzetdag, men in deze calculatie met zijn offerteprijs aansluit op de marktverhoudingen van het moment van afzet. Dat is niet scherp gezegd, men moet aansluiten bij de verhouding van vraag en aanbod op de koopmarkt van een of andere grondstof, maar bij den afzet heeft men met zoodanige verhoudingen van den verkoopmarkt te maken. En de veranderingen van de verhoudingen van vraag en aanbod bewegen zich *niet op hooger* [1]) *gelegen markten gelijktijdig en gelijkmatig aan de lager gelegen markten*. Men kan zich dat gemakkelijk voorstellen als men zich

[1]) In de uitwerking van een vraagstuk in „Uit en voor de Practijk" in het Maandblad v. Bedrijfshuishoudkunde en Accountancy April en Juli 1924 heb ik deze theorie in een voorbeeld der practijk uiteengezet.

[1]) Hooger gelegen wordt hier bedoeld in den zin van dichter gelegen bij den finaalconsument, lager gelegen in den zin van dichter bij den oerproducent gelegen.

de beteekenis denkt, die de moderne conjunctuurtheoretici hechten aan de ongelijkmatige beweging van het prijsverloop bij verschillende soorten finaalgoederen eenerzijds en verschillende groepen productiemiddelen anderzijds.

Ik zou dus hierbij reeds willen vaststellen, dat *Schmidt's* standpunt tegenover de aanschaffingsprijswaardeeringen m.i. juist is. De waardeveranderingen van het vermogen opgesloten in duurzame productiemiddelen en bedrijfsvoorraden, voor den geregelden bedrijfsgang noodig, de Wertänderung am ruhenden Vermögen, doet geen inkomen ontstaan, is geen bedrijfsresultaat. „Fur diese Wertänderung bedarf es einer Sonderrechnung, die nicht über das heute übliche Verlust und Gewinnkonto, sondern direkt über Kapitalkonto oder über ein Vermögenswertänderungskonto zu buchen ist!''

Scherper elders (in mijn bewoordingen weergegeven) dat het aantal geldteekens, waarmede de vermogensgrootte geschreven wordt van secundaire beteekenis is, want dat het er om gaat om de voorraden der productiemiddelen in de benoodigde quantiteiten te bezitten of te kunnen vervangen. Zonder die kan de bedrijfshuishouding niet werken. Verwaarloost men dat, rekent men de winst naar de in de praktijk geldende methode van verandering in de geldsom, en keert dien overeenkomstig winst uit, dan doet men in waarheid een uitkeering uit het vermogen en moet met vreemd vermogen het gat aanvullen, met als gevolg een zwakkere financiering.

Men kan dit stellen als gevolg van verkeerd rekenen, maar daaruit volgt nog niet, dat bij het rekenen naar vervangingswaarde *dus* de relatieve Werterhaltung verzekerd is. Daartoe zou men macht moeten hebben om de gecalculeerde prijzen ook werkelijk te ontvangen. In de socialistische Maatschappij of bij monopolies zou men dat onder zekere voorwaarden kunnen, in vrije concurrentie en bij vrije vraagbeweging heeft men (tenzij anderen hetzelfde doen) die macht niet.

Een ander verschilpunt ligt nog daarin, dat *Schmidt* het probleem behandelt als balanswaardeeringsprobleem.

„Die organische Bilanz musz zugleich Vermögens- und Erfolgsrechnung sein'' en „der richtige Umsatz- oder Betriebsgewinn kann nur durch Gegenüberstellung von Tagesbeschaffungswert, Reproduktionswert oder Wiederbeschaffungswert der einzelnen Kostenteile mit dem Erlös (Tageswert im Absatzmarkte) berechnet werden''. De zoo berekende Umsatzgewinn is de richtige Grundlage der Rentabilität. Nur soweit ist die Unternehmung rentabel, als sie über ihr reales Vermögen hinaus Ertrag erzielt.

Nu is eigenaardig, dat *Schmidt* nu eens zegt, dat de vraag is „Wie der Bilanzwert bemessen werden soll, um die relative Stellung der Unternehmung zu behaupten'' en elders in een ander hoofdstuk van hetzelfde boek, dat zulks alleen bereikt wordt met de „Kalkulation mit dem Werte des Gesamtproduktes am Umsatztage.'' Maar indien de omzetdagwaardeering de eenige juiste is, dan behoeft het eenige verklaring, waarom, bij de, voor het doel zoo belangrijke bepaling van het bedrijfsresultaat, met de reproductiekosten van den balansdag hetzelfde effect bereikt wordt. Gaat men uit van de vervangswaarde op het moment van waardeering, dan vindt men die verklaring vanzelf. Men waardeert naar de waarde van het moment.

Schmidt ziet de geheele theorie als balanswaardeleer, en daarom is niet duidelijk, dat hij iets anders wil dan reserveeren van *niet-gerealiseerde winsten,* die ontstaan, wanneer men de balanswaarde naar *Zeitwert* opneemt. *Schmalenbach* neemt hem zoo. Hij wil echter de geheele conjunctuurwinst uitschakelen, dus ook den invloed van de prijsstijging op de koopmarkt, gedurende den loop van het jaar, in aanmerking nemen als vermogensmutatie. Hierin komt hij uit boven Kovero- (die alleen niet-gerealiseerde winsten bespreekt) en heeft hij een nieuw beginsel.

Bij de kostprijsberekening komt men, wanneer het beginsel van waardeering naar het moment van aanwending wordt toegepast, in conflict met *Schmidt,* die de calculatie voor alle offers maakt op het moment van verkoop van het product. In de berekening van den economischen kostprijs waardeert men elk aangewend quantum naar de waarde bij aanwending. Men weet de grootte van het offer. *Schmidt* veroordeelt deze methode en rekent de offers naar de waarde van den omzetdag van het product.

Een verdere critische analyse van de theorie van *Schmidt* hoop ik in het vervolg van dit opstel te geven.

Hoe dit echter zij, welke critiek we ook hebben mogen, de theorie heeft de verdienste, dat ze gelijk ook de theorie van *Limperg,* ons aantoont, dat in de gebruikelijke methode van winstbepaling fouten zitten, die — gezien den invloed der conjunctuurbeweging — funeste gevolgen hebben voor het bedrijf als zoodanig en bovendien de conjunctuurbeweging in sterke mate aggraveeren.

De conjunctuurschommeling moge al niet door een rekenfout (of een reeks rekenfouten) veroorzaakt zijn, zeker is, dat de groote winsten, die in de hoogconjunctuur gemaakt worden ten deele waanbeelden scheppen, die men bij een scherpere studie van de beteekenis van kosten en opbrengst zou kunnen ontgaan. Om daartoe te geraken zal men de gebruikelijke boekhouding moeten omstellen in den bovenbesproken zin.

Een beter begrip van calculatie zal veel vermogen om de emotioneele bewegingen der hoogconjunctuur te temperen. Men bedenke slechts, dat door te hooge winstcalculatie te hooge dividenden worden verklaard, daaruit weer te hooge stimulansen op aandeelenkoersen ontstaan, de speculatie een prikkel te meer ontvangt, de hooge winsten gevoegd bij hooge balanswaarden van het actief gemakkelijke credietverleening en girale geldschepping in de hand werken, voorts andere gevolgverschijnselen, welke op te sommen niet in de bedoeling ligt. In de depressie geldt uitteraard het tegengestelde, trouwens voor hem, die in de hoogconjunctuur het ware karakter van de conjunctuurmatige prijsbeweging heeft gezien en dienovereenkomstig heeft gecalculeerd (in den geest van bovenstaande) heeft de depressie minder ernstige gevolgen. De vervangingswaarde-calculatie als middel van conjunctuurpolitiek verdient dus juist in dezen tijd onze aandacht.

(Wordt vervolgd) ABR. MEY

REKWEST AAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN MINISTER VAN ARBEID, HANDEL EN NIJVERHEID, 's-GRAVENHAGE INZAKE HET VERSLAG DER COMMISSIE TOT REGELING VAN HET ACCOUNTANTSWEZEN

Dit rekwest werd ons met verzoek om plaatsing toegezonden.

Ondergeteekenden, vormende het Bestuur der Vereeniging van Academisch gevormde Accountants, geven Uwe Excellentie eerbiedig te kennen, dat het Verslag der Commissie, ingesteld bij de beschikking van Uwe Excellentie dd. 2 Maart 1928, met de opdracht van advies te dienen omtrent een regeling van het Accountantswezen, (hierna verder aan te duiden als Commissie 1928), hun aanleiding geeft tot de volgende opmerkingen,

Verschillende uitlatingen in het Rapport en ook eenige stellige bepalingen in de ontworpen regeling wijzen er op, dat de Commissie 1928 de meening is toegedaan, dat voor de toekomst de opleiding door de accountantsvereeniging op de eerste plaats zal komen te staan en de academische opleiding daaraan tot op zekere hoogte zelfs ondergeschikt moet worden gemaakt. Deze opvatting van de Commissie blijkt allereerst uit het tweede criterium, door de Commissie gesteld voor het bij de regeling